

ДЕТЕРМІНАНТИ КУЛЬТУРНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Каприцін І.І. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті дається соціально-філософський аналіз розповсюдження східних культурних феноменів на Заході на прикладі буддійсько-тибетської традиції Карма Каг'ю; визначаються детермінанти культурних запозичень європейської традиції; аналіз такого потенціалу, як демократичність, толерантність, компліментарність; об'єктивні і суб'єктивні засади буття європейської культури; порівняльний аналіз західної та східної культур.

In the article the author gives the social-philosophical analysis of distribution of the east cultural phenomena in the west on the example of Buddha -Tibet tradition of Karma Kag'yu; the determinants of the cultural borrowings of European tradition are determined; analysis of such potential, as democracy, tolerance, objective and subjective principles of life of the European culture, comparative analysis of western and east cultures are given.

Ключові слова

ЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРА, БУДДИЗМ ТИБЕТСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ КАРМА КАГ'Ю, ДІАЛЕКТИКА, ДЕТЕРМІНАНТИ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, КРИЗА, «РЕЛІГІЙНЕ ВІДРОДЖЕННЯ»

Вступ

Поняття «Захід» та «Схід» розглядаються як умовні смислові конструкти, вироблені для початкової типологізації та визначення поляризованого цілого світової культури. Ці поняття, маючи яскраво виражений соціокультурний та цивілізаційний характер, виявляють діалектику єдності та множинності культури як складного цілого.

З первинної антиномії виходять тенденції що змінюють одна іншу (національно-культурного ізоляціонізму та культурно-цивілізаційної інтеграції), історична динаміка має характер нерівномірної пульсації, взаємне тяжіння змінюється взаємною індиферентністю. Особливо цікавою є ця динаміка у «прикордонних» культурах, де східні та західні компоненти сполучаються та інтегруються у культурне ціле, систему побудовану на взаємодії суперечностей. Якщо донедавна «прикордонними» вважалися країни Україна, Росія, Молдова, Казахстан, Туреччина, країни Кавказу, Близького Сходу, Балкани, Іспанія [1, с.121], то сьогодні у зв'язку з глобалізаційними процесами прикордонною можна вважати всю Західну цивілізацію. На прикладі однієї з популярних у європейській культурі буддійської тибетської традиції Карма Каг'ю, засвідчується її поширення у країнах з міцними католицькими та православними традиціями, як то: Франція, Голландія, Австрія, Німеччина, Швейцарія, Данія, Польща, Румунія, Сербія, Угорщина, Україна, Росія, Беларусь, Болгарія, Греція, Іспанія, Італія, Канада, США, Перу, Бразилія, Колумбія, Венесуела, Мексика, Болівія,

Австралія, Нова Зеландія, Японія. Найбільшою кількістю громад Кагью вирізняються: Німеччина (75), Польща (50), Росія (75), більше п'ятнадцяти громад Карма Кагью на Україні. У світі навіть позначився процес вторинного експорту буддизму Кагью зі слов'янського світу. Центри Кагью в Прибалтиці, Ізраїлі, Північній Америці, Австралії і Новій Зеландії засновані емігрантами з європейської частини пострадянського простору і на 2/3 складаються з них.

Така динаміка перемішування полярних культурних конструктивів спонукає до виявлення базових засад соціокультурних процесів у європейській культурі.

Мета статті:

Соціально-філософський аналіз детермінації поширення східних світоглядних моделей у західній культурі.

Обговорення проблеми

Теоретичною засадою дослідження причин розповсюдження східних світоглядних моделей у західному світі є допущення існування таких особливостей культур, які зумовлюють звертання однієї культури до іншої та розгортаються на сприятливому історичному тлі, тобто є наслідками певних причин.

Найбільш поверховими загальними шарами інтеграції культур є *глобалізація*, яка визначається як нова фаза розвитку суспільства, що здатна змінити усі засади людського існування. Системний аналіз, започаткований І.Валлерстайном [2, с. 223], автором теорії глобалізації, проведений ним на базі процесів у п'яти виділених взаємовпливаючих аренах суспільного життя, свідчить про входження світу у системну кризу з переходом до якісно нового стану – нової світової системи чи світовим системам. Тобто, другою детермінантою інокультурних запозичень визначається *системна криза*.

Стрімкий розвиток, ускладнення техніки привели до ускладнення соціально-економічних відносин, ознакою чого стало зниження інтегрованості суспільства [3, с. 420], що змушує використовувати старі та шукати нові засоби консолідації. Разом з тим, ідея упорядкованого суспільства, як протиставлення хаосу, перетворилася на загрозу, тому що держава постійно вдосконалює засоби контролю над суспільством (комп'ютерні бази даних та інш.). Політичні зміни у світі, з наведених причин, визначаються як зміни у напрямі тоталітаризму. Загальне становище сучасної постмодернової епохи характеризують, як «нові сутінки», що по суті відповідає фундаментальній втраті орієнтації у напрямку розвитку [4, с. 80]. Невпинне нагромадження капіталу (70-90-ті роки ХХ сторіччя) викликає економічну кризу та пошук у напрямку суспільства з ліпшими здібностями до самозмін. У умовах посилення «тиску» з боку держави та соціуму виникає попит на технології, що знімають напруження між соціальними вірствами. У розгляді напрямів виходу з кризи, у низці таких засобів, як колонізація космосу, чи багаторазове збільшення кількості вчених для вирішення нагальних проблем, зміцнення засобів релігійної норматизації, включаючи винаходи нових релігій, визначаються як найменш вартісні.

Однією з найвпливовіших арен суспільного життя виступає арена стабільності релігійних інститутів [2, с.223]. Криза у цій сфері відкриває поверхневі шари процесу на європейському рівні. Довгий час вважалося, що легітимність релігійних інститутів була підірвана виникненням світської наукової геокультури. Але релігійні інститути, що спиралися на архаїчні структури особистості, впоралися із викликом секуляризації, зокрема, особливістю сучасності стало релігійне відродження.

Володарювання сцієнтизму продовжувалося доки, поки не скінчився «ліміт довіри» теорії на технічний прогрес, як гарант вдоволення усіх людських потреб. Фактично віра у безмежні можливості людського розуму повернулася надвеликою формалізацією науки, та, як наслідок, світорозуміння і світосприйняття, що відбилося у важливих сферах буття, як то: економічна, екологічна, політична, духовна, та ін. Загальна криза державності позначилася у втраті секуляризацією свого виправдання, у цих обставинах відродження релігійних рухів розглядається як альтернатива декларованим, але не реалізованим цілям епохи модерну.

Але внутрішньо-християнські процеси та умови виживання у критичному світі науки певним чином позначилися на самому християнстві. На внутрішньому рівні визначаються етапи редукції християнської доктрини: від домінування Церкви як місця порятунку (еклезіоцентризм), через образ Ісуса - посередника у порятунку (христоцентризм), нарешті, приходячи до бога, тобто, власне, до порятунку (теоцентризм). Майже «відразу ж дискурс про бога як би сам себе скасовує: кінець кінцем, залишається дискурс про порятунок (сотеріоцентризм). Тобто, від християнської традиції залишається лише поняття «порятунок», яке розглядається як мета людського існування. В той же час основні догмати християнства відкидаються у бік» [5, с.4].

На зовнішньому рівні падінню авторитету Церкви сприяє її утягнутість у тісний альянс з земними володарями та державою, що дискредитує релігію у християнській подобі, як берегиню моральності, ввергаючи у кризу державності [6, с.70]. Тому на ґрунті неорелігійності, традиційне для Заходу християнство, сьогодні зіштовхується із фундаментальним викликом - зростаючою *невдоволеністю традиційною формою релігійності*. Виникаюча відчуженість інституту християнства від певної частини його потенціальних носіїв, обумовлює запит на іншу не скомпрометовану релігійність.

Сучасна картина нетрадиційної релігійності на Україні та у західній частині світу вкрай строката, залучаючи тільки орієнталістичний сегмент, ми маємо: кришнаїзм, різні напрямки йоги, даосизм, суфізм та ін. Буддизм у різних своїх традиціях та тибетський буддизм, зокрема, має на Заході вже свою історію і може вважатися найбільш стійким компонентом у структурі європейського неоорієнталізму [7, с.188-196]. Існуючі на Заході форми традиційного буддизму знаходяться на різних ступенях синкретизації з європейською культурою, певна частина буддійських положень увійшла до філософських, соціально-політичних, психологічних, релігійних систем західного світогляду.

Український предметний рівень, детермінації залучення буддійського світоглядного компоненту на вищому рівні, відкриває стан трансформації суспільно-культурних цінностей (криза радянської системи цінностей та пошуки нових орієнтирів), зміни економічних (ринкова економіка) та політичних реалій (демократія).

Розглядаючи риси української ментальності, визначені у працях М.В. Поповича [8, с. 717-720] та О.Л.Шевнюка [9, с. 206-211], у культурному «тяжінні» по вісі «захід»-«схід», зазначимо їх доволі збалансоване співвідношення. Так, риси зневажання матеріальних засад буття та звернення до його сакральних аспектів, романтична мрійливість характеру та софійність світу; український антеїзм; мотив активності жінки як турботливої матері, архетип серця як символ значущості внутрішніх духовних глибин людини, відсутність вольової експансії в зовнішній світ - більше тяжіють до східного світогляду. Відсутність солідарності, культ анархічно-вільної особистості, український персоналізм, з унікальною системою гуманістичних цінностей, культурно ідентифікуються нами більше як західні риси.

Тобто, розповсюдження такого явища як буддизм на Україні, отримує своє теоретичне обґрунтування через збіжності ментальних засад. Оскільки тибетський буддизм Карма Кагью містить мінімум положень, які повинні сприйматися на віру, та ґрунтується переважно на речах, які доводяться логічно та практично, що відповідає таким загальним характеристикам західного світу як раціоналізм та практичність, у певної неупередженої верстви населення знімаються протиріччя, пов'язані з використанням навіть того мінімуму інокультурної символіки, такої як мантри та зображення. Буддизм Кагью та українську культуру зближує орієнтація людини на ідеальний світ, звернення до його сакральної складової (тяжіння до оволодіння енергетичною природою буття), пріоритет вільної самодіяльної особистості, український персоналізм з унікальною системою гуманістичних цінностей, злиття антеїстичних та номадних початків української культури відповідають визнанню тісного зв'язку людини та багаточисельних форм життя («істот, що відчувають»). Таким чином, збіжність ментальних засад українців з підвалинами буддійського світосприйняття у стилі Карма Кагью, духовно-практичне спрямування певної частини населення України, виступають ще одною з детермінант інтеграції духовних традицій України та буддійської тибетської школи Карма Кагью.

Зовнішніми детермінантами інтеграції Кагью в українське суспільство виступають також протилежно спрямовані «запити» України до Кагью, та Кагью до України. У головному «запити» України співпадають із загальноєвропейськими (тобто, оновлення духовно-практичного змісту європейської культури), але все ж мають свою специфіку. Провідним чинником є особливий стан держави, яка з «окраїни» намагається стати Країною, з незалежними економікою та політичним курсом.

З боку України як держави, у зв'язку з відсутністю єдності у вищих ешелонах влади [10, с.164-167], офіційний «запит» не простежується. Загальносуспільний запит формулюється в площині урізноманітнення

пропозицій у сфері духовності, як запоруці задоволення потреб усіх соціальних шарів та етносів, що складають державу. Це, по-перше, слугує «зняттю» внутрішньосупільної напруги, по-друге, напруги у межах духовних традицій, виведенням «за дужки» певної «деструктивної» маси соціальних елементів, невдоволених певною духовною традицією. Оскільки, до інокультурних інновацій схильні найбільш інтелектуально лабільні шари, то Карма Кагью, насамперед, вдовольняє потреби міського освіченого населення з гуманістичною спрямованістю (центри Кагью розташовані у найбільших містах України).

Особисті потреби українців, як мікрорівень досліджуваної детермінації, орієнтовані на подолання самотності, пошук сенсу і мети існування, прагнення до самореалізації, на зміни та удосконалення свого онтологічного статусу і сакральньо-морального рівня, на реалізацію свого творчого потенціалу, пошук непохитних життєво спрямовуючих імперативів, надійної референтної групи.

У традиції Кагью Захід та Україну привертає її підсистемна розгалуженість, що викриває багатий потенціал розкриття людських потенцій, толерантність та компліментарність, разом з певною традиційністю, архаїзмом у структуруванні всесвіту, орієнтованість на суспільне благо, світоглядний оптимізм. У самоорганізації Кагью визначає меритократичний стиль. Наведене визначає Карма Кагью на Заході як *громадську позицію, реновативний стиль життя*, що сприяє «оновленню суспільства, породжує нові цінності, моделі поведінки» [11, с.13]. Що визначає напрямок розвитку буддизму Кагью на Заході, та робить його актуальним у гармонізації людини та її оточення, як вирішення певних західних проблем, насамперед, самотності. Будучи вираженням потреб певної верстви населення, Кагью на Заході має певні об'єктивні та суб'єктивні засади, тобто, вона є природним компонентом сучасного буття європейської культури.

З боку іншого складника міжкультурної взаємодії - буддійської тибетської традиції Карма Кагью, детермінантами виступають, насамперед, піклування про збереження та відтворення традиції у нових історичних і культурних умовах. Як відомо, територія суверенного Тибету була окупована та анексована Китаєм, на захопленій території впроваджені репресивні акти по відношенню до буддійського духовенства та тибетської культури взагалі, що спонукало до масової еміграції тибетського населення до Індії, а також у країни європейської культури. Зважаючи на особливості західної мисленнєвої традиції, окрім збереження через тиражування, у рамках європейської культури Кагью забезпечується інтелектуальним позионуванням, актуалізацією, розвитком, глибин повчань та методів, які зберігаються у традиції, але не є затребуваними на Сході.

Висновки

Вище наведене дає змогу актуалізувати детермінанти розвитку східно-культурних феноменів на Заході, зокрема, буддійської традиції Карма Кагью, як однієї з найпоширеніших. Із сторони Заходу головними детермінуючими факторами є пошук оновлюючих духовний зміст традицій,

мотивування до суспільності у умовах розбіжних тенденцій цивілізації. Вибір саме Кагью детермінується її потенціалом, демократичністю, толерантністю та компліментарністю. Будучи вираженням потреб певної верстви населення на Заході, маючи певні об'єктивні та суб'єктивні засади, Кагью є природним компонентом сучасного буття європейської культури. З боку Кагью, детермінантами «влиття» у західний світ виступають опікування про збереження традиції, зацікавленість у інтелектуальному позионуванні у рамках європейської культури, актуалізації, розвитку незатребуваних на Сході аспектів глибин повчань та методів.

На етатичному рівні буддійська тибетська традиція Карма Кагью виступає засобом зняття внутрішньо-суспільної напруги, вдовольняючи запит держави на соціалізацію верстви, яку визначає критично-практичний стиль світосприйняття, та ідеалістичний потяг до осягнення позачасового смислу життя.

На рівні індивідуальної свідомості буддизм Кагью пропонує функціональну систему методів вирішення особистих проблем сучасної цивілізації, «повертаючи» індивідуумів до вирішення суспільних проблем у руслі пацифізму та компліментарності. Що, загалом, відводить Карма Кагью місце медіатора суспільних процесів західного світу.

Систематизуючи детермінанти зумовлюючі розвиток східних духовних феноменів, та, зокрема, інтеграцію Кагью з західноєвропейською цивілізацією, ми отримуємо чотири взаємопов'язані шаблі:

- 1) світовий (глобалізація, «релігійний ренесанс»);
- 2) європейський («вичерпаність» християнства, обмеженість раціоналізму, криза європейської цивілізації);
- 3) державний (криза цінностей, трансформація типу релігійного відтворення, зміна економічних та політичних реалій, ментальні особливості українців);
- 4) індивідуальний (криза самоідентифікації, пошук сенсу існування, прагнення до самореалізації, пошук духовно близького кола спілкування).

Перспективи подальших досліджень: подальшого розгляду потребують питання автентичності транслювання культурно-духовних феноменів на новому культурному ґрунті; дослідження детермінантів оптимізації розвитку традиції Карма Кагью у європейській культурі.

Джерела:

1. Кондаков И.В. Запад и Восток// Культурология XX век. Словарь. Санкт-Петербург.-Университерская книга, 1997.-640с.
2. Hopkins T. K., Wallerstein I. (coord.) The Age of Tranzition: Trayectory of the Wold-System, 1945-2025. – London: Zed Boors. 1996.
3. Турен А. От обмена к коммуникации: рождение программированного общества// Новая технократическая волна на Западе/Составление и вступ. статья П.С.Гуревича. М.:Прогресс,1986.- 410-430с.
4. Рормозер Г. Ситуация христианства в эпоху «постмодерна» глазами христианского публициста // Вопросы философии, 1991, №5. - 79-81с.

5. Вальденфельс Г. Представление о спасении в разных религиях/«Символ», №46, 2003.-27-41с.//<http://www.raritas.info/?articles =50>.
6. Баллестрем К.Г. Церковь и демократическая культура: проблема адаптации и конфликты//Вопросы философии, № 1, 2002. – 67-77с.
7. Сафронова Е.С. Некоторые аспекты эволюции буддизма на Западе. //Вопросы научного атеизма, 1989, №39 – 186-208с.
8. Попович М.В. Нарис історії культури України.- К.: "АртЕк", 1998. - 728с.
9. Шевнюк О.Л. Культурологія: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2004. - 353 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
10. Воловик В.И. Философия политического сознания. Монография.- Запорожье: Просвіта, 2006. -204с.
11. Приходько Т.В. Стилi життя молоді як соціальне явище у умовах сучасного українського буття. Автореф. дис. ... канд.-та філос. наук: 09.00.03 / Київс.Нац.Техн.Універс. - К., 2007. – 21 с.

Стаття надійшла 05.04.2008 р.